

FODOR ISTVÁN

A VILÁG NYELVEI
ÉS NYELVCSALÁDJAI

FODOR ISTVÁN

A VILÁG NYELVEI
ÉS NYELVCSALÁDJAI

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2004

Szaktanácsadók

Bañcerowski Janusz, Bárdosi Vilmos, Bartos Huba,
Csájiné Tamás Ildikó, Cseresnyési László, Csúcs Sándor,
Kicsi Sándor András, Molnár Zoltán, Oszkó Beatrix, Simon Róbert,
Simon Zsolt, Sipos Mária, Szeverényi Sándor, Wacha Balázs,
Wagner-Nagy Beáta és Zsiga Kiss Andrea

Első kiadás 2003

Második, átdolgozott kiadás 2004

© Fodor István

© TINTA Könyvkiadó

ISBN 963 7094 06 7

A Föld nyelvei és az Európa nyelvei térképet Orosz László,
az amerikai indián nyelvek térképeit Sipos András készítette

A kiadásért felel Kiss Gábor,
a Tinta Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Hidalmási Anna
Műszaki szerkesztő: Heiszer Csaba

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	9
A nyelvek rokonsága	13
Uráli nyelvcsalád	25
Finnugor ág	29
Szamojéd ág	53
Altaji nyelvek	55
Török nyelvcsalád	55
Köztörök ág	58
Bolgár-török (csuvasos) ág	69
Mongol nyelvcsalád	71
Mandzsú-tunguz nyelvcsalád	75
Indogermán, indoeurópai nyelvcsalád	79
Indoiráni, indoárja ág	82
Ind nyelvek alcsoportja	83
Iráni nyelvek alcsoportja	87
Tokhár ág	90
Hettita ág	90
Ókori kis-ázsiai bizonyosan vagy feltehetően indogermán nyelvek	91
Örmény ág	91
Görög ág	92
Albán ág	94
Ókori balkáni bizonyítottan vagy feltehetően indogermán nyelvek	95
Itáliai ág	96
Kelta ág	109
Germán ág	115
Balti ág	127
Szláv ág	129
Sémi-hámi (hámi-sémi), afroázsiai nyelvcsalád	139
Sémi ág	141
„Hámi ág”	149

Kaukázusi nyelvek	153
Kínai-tibeti (sino-tibeti) nyelvcsalád	158
Kínai ág	159
Tibeti-burmai ág	161
Kam-thai (thai-kadai) ág	163
Miao-jao ág	165
Ausztróázsiai nyelvtörzs	166
Mon-khmer nyelvcsalád	166
Malakkai (aszlia) nyelvek	168
Nikobári nyelvek	168
Munda nyelvcsalád	169
Paleoszibériai (paleoázsiai) nyelvek	170
Csukcs-kamcsatkai ág	170
Eszkimó-aleut ág	171
Jenyiszeji ág	173
Dravida nyelvcsalád	174
Ausztronéz (maláj-polinéz) nyelvcsalád	177
Nyugati ág	185
Keleti ág	188
Mikronéziai ág	190
Tajvani (formosai) ág	191
Pápua nyelvek	192
Ausztráliai nyelvek	197
Amerikai indián nyelvek	201
Na-dene nagy nyelvtörzs	205
Algonkin nyelvtörzs	205
Sziú nyelvtörzs	206
Uto-azték nyelvtörzs	207
Maja nyelvtörzs	209
Oto-mange nyelvtörzs	209
Csibcsa-paez nagy nyelvtörzs	210
Andoki-egyenlítői nagy nyelvtörzs	210
Zse-pano-karib nagy nyelvtörzs	212
Afrika nyelvei a Szaharától délre	213
Bantu nyelvcsalád	217
Szudáni nyelvek	226
Nyugat-atlanti nyelvcsalád	227
Mande nyelvcsalád	228
Gur (voltai) nyelvek	229

Kva nyelvek	231
Kru nyelvcsalád	233
Togói maradványnyelvek	234
Benue-kongói nyelvek	235
Adamavai (keleti) nyelvek	236
Csádi nyelvcsalád	237
Kordofáni nyelvek	238
Nílusi-szaharai nyelvek	239
Szongai	239
Szaharai nyelvek	239
Kelet-szudáni alcsoport	240
Núbiai nyelvek	240
Nílusi nyelvcsalád	240
Koisan nyelvek	243
Elszigetelt, rokotalan nyelvek	246
Élő elszigetelt nyelvek	246
Kihalt rokotalan nyelvek	251
Pidzsin és kreol nyelvek	255
Mesterséges nyelvek, műnyelvek	259
Országok és nyelveik	262
Írásrendszerek	287
A nyelvek mutatója	305
Hasonló témájú lexikonok, enciklopédiák	314

A tartalomjegyzékben csak a nyelvcsaládokat, nyelvtörzseket vagy a velük egy szinten levő nyelvcsoportokat és a hozzájuk tartozó nyelveket tüntettük föl. Az egyes nyelvek lapszámára nézve A nyelvek mutatója nyújt felvilágosítást.

ELŐSZÓ

Ez a kötet felújított és átdolgozott kiadása az 1970-ben Antal László – Csongor Barnabás – Fodor István szerzőktől készített hasonló című könyvnek (Gondolat Kiadó). A szerzőhármás szerepét magam voltam kénytelen képviselni az új kötetben, mert Antal László (1930–1993) közben elhunyt, Csongor Barnabás pedig más irányú kutatásai miatt nem tudott bekapcsolódni a szerkesztésbe.

A jelen kötet elrendezését és adattárát tekintve eltér az első kiadástól, és jelentékenyen támaszkodik az ugyancsak A világ nyelvei címen 1999-ben az Akadémia Kiadó által publikált műre, melyet 57 szaknyelvész részvételével Fodor István szerkesztett 1700 lapon.

Az új kötet, akárcsak az 1970. évi elődje, nemcsak terjedelmét és adatainak mennyiségét tekintve különbözik az utóbbtól, hanem szerkesztésében is: enciklopédikus jellegű, vagyis anyagát témakörök, jelen esetben nyelvcsaládok, nyelvcsoportok szerint mutatja be, míg amaz a nyelvekről, szám szerint 764-ről betűrendben ad részletezést, természetesen megjelölve az egyes nyelvek genetikus hovatartozását, tehát valódi lexikon jellegű. (Meg kell jegyeznünk, hogy a megkülönböztetés könyvészeti fogalom, a köznyelvben és több idegen nyelven az enciklopédia szótárt is jelenthet, a lexikon pedig enciklopédiát.) A különbség még egy vonatkozásban jelentkezik. Az utóbb említett lexikon fogalmazását és adatfeldolgozását tekintve két célcsoporthoz szól: nyelvész- és társadalomtudományi szakemberekhez, továbbá az érdeklődő nagyközönséghez. Ez annyit jelent, hogy stílusa nem mindig közérthető, néhol csak szakemberek értik meg az egyes nyelvek rendszerének leírását. A jelen kötetet ezzel szemben a széles nagyközönség kezébe szántuk, hogy az adatokat és nyelvléírásokat az általános műveltségű olvasó is megérthesse.

A fent említett három kiadvány, noha a világ nyelveit magyarul ismerteti, felsorakozik a mindössze két tucatnyi ilyen témájú angol, francia, német, orosz lexikon és enciklopédia mellé, de tegyük hozzá, hogy a hasonló téma nem jelenti a feldolgozás módszere és az adatok összeállítása, leírása közti azonosságot. Mint a latin közmondás állít-

ja: Si duo faciunt idem, non est idem. (Az idegen nyelvű kiadványokat a 314. oldalon felsoroljuk.)

Változó világunkban nem ritkaság, hogy egy-egy nép a híradás és a közfigyelem előterébe kerül, sajnos véres zavargások, terrortámadások, háborúk folytán. Az ismert nyelvek körén túl gyakran lesznek a napi hírek témái kisebb népek és nyelveik. A könnyebb keresés és áttekintés céljából kötetünk külön nyelvjegyzéket közöl ábécérendben.

A kötetet még három melléklet egészíti ki: 1. földünk országainak jegyzéke a hivatalos nyelvek megnevezésével, és az országban beszélt fontosabb nyelvekkel, 2. írásrendszerek táblázatai és 3. nyelvi térképek.

Könyvünk általános tájékoztatásul szolgál. Mint ilyen sem emiatt, sem terjedelme folytán nem törekedhettünk teljességre. A világ nyelveinek száma nyelvjárásaikon kívül öt-hatezer, e kötetben több mint félezer szerepel hosszabb-rövidebb cikkekben. A válogatáskor több szempontot vettem figyelembe. A nyelvünket és kultúránkat közelebről érintő uráli és altaji nyelveket, valamint az indogermán nyelvcsalád európai nyelveit majdnem maradéktalanul fölvettem, a tengerentúli nyelvcsaládokhoz tartozó nyelvekkel viszont szűkebben bántam, olykor csak egy-egy águkat példázom egy vagy néhány nyelv megemlítésével. Általában arra törekedtem, hogy a fontosabbakat tüntessem föl, tehát a nemzeti vagy hivatalos nyelveket, a közvetítő nyelveket, továbbá a nyelvi vagy irodalmi szempontból jelentősebbeket, érdekesebbeket. Noha minden nyelvnek vannak nyelvjárásai, ezekre csak ritkán térhettem ki, pl. megemlítvén, hogy a németnek és az olasznak a nyelvjárásai egymás között nem érthetőek. Az egyes cikkek leírása, adattára szintén eltérő. A világnyelvek nem kaptak nagyobb terjedelmet, mint számos íratlan nyelv cikke. Az angol, német stb. nyelv rendszerét nem lehetett volna vázlatosan sem leírni, tehát csak főbb jellemvonásait körvonalaztam, esetleg egy-egy érdekesség érintésével, hiszen a világnyelvekről a legtöbb olvasónak vannak fogalmai, róluk könnyebben tájékozódhatnak sok kézikönyvben, ha ugyan már nem beszélük őket. Ám a legtöbb cikkben utaltam a nyelvek földrajzi helyére, beszélőiknek számára saját országukban és másutt. De néhány adaton kívül nem térhettem ki az ismertebb nyelveken létrehozott szépirodalmi alkotásokra, inkább csak a kevésbé ismert, valamint a csekély írásbeliséggel rendelkező nyelvek cikkeiben szóltam róluk, illetve első nyelvemlékeikről és e nyelvek kutatásainak kez-

deteiről. Az illető népek történelmét sem ismertethettem, de adott esetben, főként a harmadik világ nyelveinek cikkeiben megemlítettem beszélőiknek embertani jellegét, néprajzi sajátosságait, vallási hovatartozásukat.

Abban a reményben bocsátom a könyvet az olvasók kezébe, hogy megtalálják benne az alapvető áttekintést a világ nyelveiről.*

Fodor István

**Ezúton mondok köszönetet az első kiadás azon olvasóinak, akik nem egy pontatlanságot, sőt téves adatot észleltek, amelyeket az új kiadásban helyreigazítottam: Bańczerowski Janusz, Bárdosi Vilmos, Bartos Huba, Csájiné Tamás Ildikó, Cseresnyési László, Csúcs Sándor, Kicsi Sándor András, Molnár Zoltán, Oszkó Beatrix, Simon Róbert, Simon Zsolt, Sipos Mária, Szeverényi Sándor, Wacha Balázs, Wágner-Nagy Beáta és Zsiga Kiss Andrea kollégáimnak. Észrevételeik között akadtak olyanok, amelyeket a terjedelem korlátai, felfogásbeli különbségeink stb. miatt nem tudtam elfogadni. Nem minden esetben módosítottam a lakosság, illetőleg a beszélők számadatait sem, azok amúgy is változóak, és a lexikonok, kézikönyvek adatai közt jelentős eltérések mutatkoznak.*